

Πρόγραμμα Αποκατάστασης Ποντίων: Σκέψεις και Παρατηρήσεις

Δημήτριου Κ. Βάντση*

1. Εισαγωγή

Η Ελλάδα, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, άρχισε να υποδέχεται όλο και μεγαλύτερους αριθμούς προσφύγων και μεταναστών. Πιο συγκεκριμένα, από το 1982 και έπειτα, σύμφωνα με στοιχεία που συλλέχτηκαν από την Κοινωνική Υπηρεσία Προσφύγων του Ιδρύματος Κοινωνικής Εργασίας, περισσότεροι από 8.000 πρόσφυγες θρέθηκαν στη χώρα μας, αναμένοντας την τελική τους μετανάστευση σε κάποια από τις χώρες τελικής εγκατάστασης (π.χ. οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία) (D.K. Vantsis, 1993).

Καινούργιες ομάδες προσφύγων και μεταναστών από τη γειτονική Αλβανία άρχισαν να φθάνουν από το Δεκέμβριο του 1991 και έπειτα. Μόνο στο διάστημα Δεκεμβρίου 1990-Ιανουαρίου 1991, 9.000 Αλβανοί διέσχισαν τα σύνορα προς την Ελλάδα («Refugees», March 1991), ενώ στο διάστημα Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου 1991, περίπου 18.000 Αλβανοί μπήκαν στην Ελλάδα («Chang-Muy», 1991).

Εκτός όμως από αυτές τις εισροές προσφύγων και μεταναστών από άλλες χώρες, σύμφωνα και με το Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Παλλινოსτούντων Ομογενών Ελλήνων, από το 1987 η Ελλάδα δέχεται ένα μεγάλο αριθμό επαναπατριζομένων Ποντιακής καταγωγής Ελλήνων από τη Σοβιετική Ένωση.

Στα πλαίσια της βοήθειας από το ελληνικό κράτος και την κυβέρνηση προς τους ανθρώπους αυτούς, ιδρύθηκε το Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και

---

* Υποψήφιος Διδάκτορας του Πανεπιστημίου του Bradford της Αγγλίας.

Αποκατάστασης Παλλισοστώντων Ομογενών Ελλήνων (ΕΙΥΑΠΟΕ). Σκοπός του Ιδρύματος είναι η «όσο το δυνατόν ομαλότερη ένταξη στην κοινωνική, οικονομική και εργασιακή ζωή της χώρας μας των παλλισοστώντων ομογενών» (ΕΙΥΑΠΟΕ, 1991: Σύνοψις).

Σκοπός του άρθρου αυτού είναι η διερεύνηση και αξιολόγηση ορισμένων σημαντικών σημείων του προγράμματος αυτού, υπό το φως προηγούμενων εμπειριών άλλων κρατών της Ευρώπης, σε παρόμοιες περιπτώσεις. Το άρθρο ακολουθεί τη δομή του εντύπου «Πρόγραμμα Αποκατάστασης Ποντίων», το οποίο εξέδωσε το ΕΙΥΑΠΟΕ τον Ιούλιο του 1991.

2. Γενικά

Ένα βασικό πρόβλημα που εντοπίζεται από το ΕΙΥΑΠΟΕ είναι αυτό της πολιτισμικής σύγκρουσης μεταξύ του περιβάλλοντος στο οποίο ζούσαν οι Πόντιοι, προ της εξόδου, με αυτό που συναντούν στην Ελλάδα του σήμερα.

Πράγματι, οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονται προ ενός περιβάλλοντος, ενδεχομένως, πολύ διαφορετικού από αυτό της χώρας προέλευσης. Δεν είναι μόνο οι θεσμοί, τα ήθη και τα έθιμα, ο διαφορετικός πολιτισμός, μα και η ίδια η χώρα, το τοπίο, η διαρρύθμιση των πόλεων, η ολική εμπειρία της μετανάστευσης που τους επηρεάζει βαθειά.

Το φαινόμενο αυτό, σε ένα μεγάλο αριθμό επιπέδων της ατομικής και οικογενειακής ζωής του ατόμου, έχει μελετηθεί από ένα πλήθος ερευνητών και επιστημόνων (Coelho 1982, Guarza-Guerrero 1974, Tritseliotis 1965, Furnham and Bochner 1986, Spradley and Philips 1972, Pfister-Ammende 1973, Ex 1966, Whitham 1983, Rack 1978, de H. Lobo 1978, Edholm [et al.] 1983). Η επίδραση του πολιτισμού τόσο της χώρας προέλευσης όσο και της χώρας υποδοχής, είναι πολύ σημαντική στη ζωή του ατόμου. Η αποδοχή, η κοινωνική ένταξη και η απορρόφηση (όσο αυτό είναι εφικτό, θεμιτό και πραγματοποιήσιμο) δεν λαμβάνει χώρα με την ίδια ταχύτητα, ευκολία, και άνεση σε όλες τις περιπτώσεις.

3. Το πρόγραμμα

Αναφορικά με το πρόγραμμα γενικότερα, το άρθρο αυτό θα εστιάσει σε ορισμένα από τα σημεία που παρουσιάζουν κάποιες ιδιαίτερες δυσκολίες στην πραγμάτωσή του.

Σχετικά με την «παροχή κοινωνικών υπηρεσιών από ειδικευμένους και έμπειρους κοινωνικούς λειτουργούς» (ΕΙΥΑΠΟΕ, 1991:5), είναι γνωστό ότι, πρώτον, οι κοινωνικοί λειτουργοί στην Ελλάδα καθώς και σε πολλές άλλες χώρες της Ευρώπης (όπως στη Μ. Βρεταννία), δεν διδάσκονται, ούτε ειδικούνται στην αντιμετώπιση περιστατικών κατά τα οποία ο

πελάτης προέρχεται από διαφορετικό πολιτισμικό περιβάλλον – είτε διότι είναι πρόσφυγας είτε διότι είναι μετανάστης.

Επιπροσθέτως, οι αρχές, αξίες, σκοποί και στόχοι της κοινωνικής εργασίας ως επιστήμης έχουν προέλθει μέσα από τη δυτική σκέψη, προβληματισμό και πολιτισμό, κάτι που δεν επιτρέπει πάντοτε την ορθότερη αντίληψη και, επομένως, αντιμετώπιση κάποιου προβλήματος του πελάτη (Ballard, 1978). Η διαφορά πολιτισμικού πλαισίου μπορεί να επηρεάσει τη διάγνωση και τον προσδιορισμό των μέτρων και προτάσεων εκείνων που στοχεύουν στη βοήθεια του πελάτη. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις, ο κοινωνικός λειτουργός βρίσκεται σε αμηχανία, διότι δεν μπορεί να προσδιορίσει αν και κατά πόσο η συμπεριφορά του πελάτη του αποτελεί ένα σύμπτωμα του προβλήματος ή μια τυπική και ιδιόμορφη αντίδραση βασισμένη στο πολιτισμικό θάβρο της χώρας προέλευσης (Cheetham, 1972). Αυτή η δυσκολία της πολιτισμικής ταύτισης πελάτη και κοινωνικού λειτουργού, μπορεί να οδηγήσει σε λανθασμένες διαγνώσεις διανοητικής ή άλλης δυσλειτουργίας (Pack, 1982). Ακόμη, ο κοινωνικός λειτουργός δεν είναι πάντοτε σε θέση να δει το πρόβλημα «με τα μάτια του πελάτη» (Sluzki, 1979), και επαφίεται, στην καλή θέληση, επιμονή, και προσπάθεια του κοινωνικού λειτουργού η γεφύρωση αυτού του πολιτισμικού χάσματος.

Ακόμη, ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να εκπαιδεύεται στην εργασία με μεταφραστές ώστε να μπορεί να αντιμετωπίζει πιο αποτελεσματικά και το γλωσσικό φράγμα που τον χωρίζει από τον πελάτη του. Η ανάγκη της χρησιμοποίησης επαγγελματιών μεταφραστών στη διαδικασία της συνέντευξης της κοινωνικής εργασίας, τα προβλήματα που παρουσιάζονται, και οι ανάγκες κοινωνικού λειτουργού και μεταφραστή έχουν μελετηθεί από διάφορους ερευνητές και επιστήμονες (Baker 1981, Glasser 1983, Freed 1988, Kline [et al.], 1980, Sabin 1975, Βάντσης 1992).

Συνεχίζοντας, το πρόγραμμα του ΕΙΥΑΠΟΕ τονίζει, και σωστά, την ανάγκη για ενημέρωση της ευρύτερης και στενότερης κοινότητας υποδοχής, αναφορικά με τον πολιτισμό των μεταναστών και γενικότερα τους νέους γείτονες των κατοίκων στις περιοχές αυτές.

Η ενημέρωση της κοινότητας στην οποία εγκαθίσταται μια πληθυσμιακή ομάδα διαφορετικού πολιτισμικού υπόβαθρου, αν και κοινής καταγωγής, αποτελεί έναν πολύ σημαντικό παράγοντα επιτυχίας οποιουδήποτε προγράμματος εγκατάστασης προσφύγων ή και μεταναστών σε διάφορες κοινότητες μιας χώρας. Η κοινότητα θα πρέπει να ενημερωθεί αναφορικά με την εγκατάσταση των ανθρώπων αυτών, προ, κατά τη διάρκεια, και μετά την εγκατάσταση. Ο γηγενής πληθυσμός, εκλαμβάνοντάς τους ως Έλληνες, μπορεί να έχει προβλήματα στην επικοινωνία και στη γενικότερη συνεννόηση μαζί τους. Επιπροσθέτως, το γεγονός και μόνο της εγκατάστασης ενός, ενδεχομένως, μεγάλου αριθμού μεταναστών σε μια περιοχή, μπορεί να προκαλέσει αρνητικές αντιδράσεις του πληθυσμού. Οι νεοφερμένοι αποτελούν ένα ακόμη ανταγωνιστή στην αγορά εργασίας, η οποία σε μερικές περιοχές μπορεί να είναι κορεσμένη, και οι

μετανάστες να θεωρηθούν ότι στερούν τους γηγενείς από τις θέσεις εκείνες και τις υπηρεσίες που προορίζονταν, μέχρι τη στιγμή εκείνη, γι' αυτούς. Στη σημερινή εποχή, μάλιστα, της έντονης οικονομικής κρίσης της δυτικής Ευρώπης, και των ιδιόμορφων οικονομικών προβλημάτων της Ελλάδας, κάτι τέτοιο είναι πολύ πιθανό να συμβεί.

Δεν διασαφηνίζεται, εν τούτοις, ο τρόπος με τον οποίο θα γίνει αυτή η ενημέρωση της κοινότητας υποδοχής, το προσωπικό και οι υπηρεσίες που θα εμπλακούν σε αυτήν τη διαδικασία, στοιχεία απαραίτητα από την αρχή του σχεδιασμού για την επιτυχέστερη εφαρμογή του προγράμματος αυτού και την επίτευξη των στόχων του. Κάτι τέτοιο αποτελεί σοβαρή έλλειψη από την πλευρά του σχεδιασμού, εφ' όσον ένα τόσο σημαντικό θέμα επαφίεται στο σχεδιασμό της τοπικής αυτοδιοίκησης η οποία δεν έχει ούτε την εμπειρία, ούτε, ενδεχομένως, τα μέσα για την πραγματοποίησή του. Η παράλειψη αυτή μπορεί να κοστίσει πολύ στο πρόγραμμα και στη συντονισμένη προσπάθεια που καταβάλλεται για την τόνωση των περιοχών αυτών της Ελλάδας, που έχουν επιλεγεί για την εγκατάσταση των μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση.

4. Οργάνωση του προγράμματος

Αναφορικά με την οργάνωση του προγράμματος κοινωνικής ένταξης, στο πρόγραμμα αναφέρεται ότι στο πλαίσιο της αντιμετώπισης των ιδιόμορφων προβλημάτων που πιθανόν να παρουσιαστούν, υπάρχει συνεχής συνεργασία με ομάδα κοινωνιολόγων «ώστε οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται για την κοινωνική ένταξη των Ποντίων να λαμβάνουν υπόψη τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες του ποντιακού πληθυσμού» (ΕΙΥΑΠΟΕ, 1991:10).

Η συνεργασία αυτή σίγουρα μπορεί να βοηθήσει στην πληρέστερη αντιμετώπιση ορισμένων ιδιαίτερων αναγκών και προβλημάτων των μεταναστών, αλλά δεν μπορεί να βοηθήσει στην ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των τυχόν προβλημάτων. Είναι επιτακτική η ανάγκη συνεργασίας και βοήθειας και από άλλους κοινωνικούς επιστήμονες, όπως ανθρωπολόγους και εθνολόγους, γιατρούς, διαπολιτισμικούς (και μη) ψυχολόγους και ψυχιάτρους, κοινωνικούς λειτουργούς, οι οποίοι θα μπορέσουν να δώσουν περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με τις ανάγκες τέτοιων πληθυσμών. Η εργασία της διαμόρφωσης τέτοιων προγραμμάτων απαιτεί συνολική αντιμετώπιση και οπτική του όλου θέματος, λαμβάνοντας υπόψη ένα μεγάλο αριθμό παραμέτρων και παραγόντων, κάτι που δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί με τη συνεργασία με μια μονάχα επιστημονική ομάδα που αποτελείται από επιστήμονες ίδιου αντικείμενου. Η συνθετότητα, πολυπλοκότητα και το πολυεπίπεδο του θέματος της εγκατάστασης μεταναστών σε μια χώρα καθιστά μια διεπιστημονική προσέγγιση, όχι απλώς χρήσιμη, μα αναγκαία. Το ΕΙΥΑΠΟΕ οφείλει να προσανατολιστεί σε μια αλλαγή πορείας προς μια ευρύτερη προσέγγιση του θέματος, με

σκοπό την επίτευξη των στόχων του, μακροπρόθεσμων και βραχυπρόθεσμων.

5. Στεγαστικό πρόγραμμα μόνιμης εγκατάστασης - Πρόταση

Στο θέμα αυτό το άρθρο θα σταθεί στο σημείο γ) του Στεγαστικού αυτού Προγράμματος που αναφέρει ότι: «Οι κοινωνικές υπηρεσίες που θα εμπλακούν σ' αυτά τα προγράμματα θα κληθούν, για πρώτη φορά στη χώρα μας, να αντιμετωπίσουν θέματα σχετικά με την μαζική προσαρμογή και κοινωνική ένταξη μιας τόσο μεγάλης πληθυσμιακής ομάδας στην ελληνική κοινωνία» (ΕΙΥΑΠΟΕ, 1991:12). Όμως στη σελίδα 5 του ίδιου εντύπου αναφέρεται ότι «Οι παρεχόμενες υπηρεσίες συνίστανται σε: ...παροχή κοινωνικών υπηρεσιών από εκπαιδευμένους και έμπειρους κοινωνικούς λειτουργούς με στόχο την παροχή συμβουλευτικής εργασίας σε θέματα διαπροσωπικών σχέσεων, άμεσων οικονομικών αναγκών, θέματα υγείας και προετοιμασία τους για κοινωνική ένταξη» (ΕΙΥΑΠΟΕ, 1991:5). Το ερώτημα το οποίο τίθεται είναι διττό: πρώτον, αφού η ανάγκη για σχεδιασμό και εφαρμογή προγραμμάτων προσαρμογής και κοινωνικής ένταξης μιας τόσο μεγάλης πληθυσμιακής ομάδας στην ελληνική κοινωνία είναι πρωτόγνωρο φαινόμενο για τη χώρα μας, πώς είναι δυνατό να υπάρχουν έμπειροι κοινωνικοί λειτουργοί; Δεύτερον, πώς είναι δυνατό να υπάρξουν και εκπαιδευμένοι κοινωνικοί λειτουργοί, όταν στην Ελλάδα δεν παρέχεται ειδική εκπαίδευση στην εργασία με πρόσφυγες και μετανάστες;

Σε άλλες χώρες της Ευρώπης, όπως στη Μ. Βρεταννία, η μη χρησιμοποίηση ειδικευμένου προσωπικού σε προγράμματα βοήθειας προσφύγων από το Βιετνάμ (Dalglish 1989, Levin χ.χ., Jones 1982) προκάλεσε πολλά προβλήματα. Η ανάγκη ειδικευμένου προσωπικού έχει εντοπισθεί και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, όπως στην Ιταλία (Gesulfo, 1991), στην Ισπανία (Robles, 1989), στη Δανία (Kormendi, 1989). Καθίσταται, επομένως, αναγκαία η εκπαίδευση του προσωπικού των κοινωνικών υπηρεσιών, στις περιοχές τουλάχιστο που θα εγκατασταθούν μετανάστες, για την επιτυχήτερη επίτευξη του έργου τους.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών, υπάρχει επιτακτική η ανάγκη για ενημέρωση και εκπαίδευσή τους. Η εκπαίδευση αυτή μπορεί να έχει τη μορφή συνεχών επιμορφωτικών σεμιναρίων από καθηγητές κοινωνικής εργασίας και άλλους επιστήμονες, το αντικείμενο των οποίων άπτεται του θέματος. Τα σεμινάρια αυτά θα πρέπει να έχουν εντατική μορφή, λόγω του επείγοντος και της αμεσότητας του φαινομένου και, επιπροσθέτως, θα πρέπει να συνοδεύονται από συνεχή εποπτεία και συνεργασία μέσα στα πλαίσια των υπηρεσιών αυτών.

Σε ό,τι αφορά την αντιμετώπιση της εκπαίδευσης κοινωνικών λειτουργών σε δουλειά με πρόσφυγες και μετανάστες, μακροπρόθεσμα, θα

πρέπει να υπάρξει ειδικό μάθημα ή μαθήματα, ώστε οι μέλλοντες κοινωνικοί λειτουργοί να είναι ενήμεροι πάνω στο αντικείμενο αυτό και ικανοί να ανταποκριθούν στις συγκεκριμένες ανάγκες αυτών των πληθυσμών.

6. Συμπεράσματα

Το πρόγραμμα αυτό, όπως παρουσιάζεται, αποτελεί μια καλή αρχή, αλλά όχι ένα πρόγραμμα με στόχο την ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του θέματος της ομαλής εγκατάστασης και ένταξης αυτής της ομάδας Ποντίων μεταναστών στην Ελλάδα.

Πρόκειται για ένα πρόγραμμα το οποίο διέπεται από την αρχή της διασποράς των μεταναστών σε διάφορες περιοχές της χώρας. Τέτοιου είδους προγράμματα έχουν εφαρμοστεί σε όλες σχεδόν τις χώρες της ΕΟΚ. Η εμπειρία μάλιστα έχει δείξει πως απαιτούν μεγάλη προετοιμασία, διότι χωρίς αυτή, η επιτυχία τους δεν μπορεί να εξασφαλιστεί. Στη Μ. Βρετανία (Jones 1982, Dalglish 1989, Levin χ.χ.), στη Γερμανία (Teloken, 1991), στην Ισπανία (Kormendi, 1989), στο Βέλγιο (Lavry, 1991), οι προσπάθειες εφαρμογής τέτοιων προγραμμάτων απέτυχαν, όταν δεν συνοδεύτηκαν από τον απαραίτητο σχεδιασμό, την πρόβλεψη και την εκπαίδευση όλων όσων συμμετείχαν στη συνολική διαδικασία.

Επομένως, το πρόγραμμα, προκειμένου να επιτύχει το σκοπό του, που είναι, σύμφωνα με το ΕΙΥΑΠΟΕ «η όσο το δυνατόν ομαλότερη ένταξη στην κοινωνική, οικονομική και εργασιακή ζωή της χώρας μας, των παλλινοστούντων ομογενών» (ΕΙΥΑΠΟΕ, 1991: Σύνοψις), έχει ανάγκη από αλλαγές και προσθήκες σε ορισμένα επίπεδα.

Στο πρόγραμμα αυτό γίνεται εκτενής και αναλυτική αναφορά στο σχεδιασμό και την αντιμετώπιση στεγαστικών δυσκολιών, καθώς επίσης και στους τρόπους αντιμετώπισης γλωσσικών και εκπαιδευτικών προβλημάτων των μεταναστών. Αντιθέτως, φαίνεται να υστερεί σε σαφήνεια, έκταση, και ανάλυση στο σχεδιασμό και αντιμετώπιση θεμάτων και προβλημάτων κοινωνικής ένταξης.

Πιο συγκεκριμένα, στα θέματα που άπτονται κοινωνικών παραμέτρων (κοινωνική ένταξη στην ελληνική κοινωνία και στις συγκεκριμένες κοινότητες εγκατάστασης), θα πρέπει να αναζητηθεί η άποψη και γνώμη μιας πλειάδας επαγγελματιών κοινωνικών επιστημόνων. Ακόμη θα πρέπει να αναζητηθεί η συμμετοχή του ίδιου του εξυπηρετούμενου πληθυσμού των μεταναστών, ώστε τα προγράμματα που προτείνονται και εφαρμόζονται να έχουν απήχηση, οι υπηρεσίες να είναι γνωστές σε αυτούς, και να υπάρξει μια καλύτερη και πληρέστερη αμοιβαία πληροφόρηση.

Μια ακόμη διαπίστωση, σχετικά με το πρόγραμμα που εκπόνησε το ΕΙΥΑΠΟΕ, είναι η μη αναφορά στις ειδικές ομάδες μεταναστών που ήλθαν και θα έλθουν στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, δεν φαίνεται να υπάρχει ιδιαίτερη μέριμνα για τους ηλικιωμένους και τις γυναίκες, που αποτελούν ένα κομμάτι του πληθυσμού αυτού, με πολύ συγκεκριμένες ειδικές ανάγκες. Από ό,τι έχει παρατηρηθεί από έρευνες με ηλικιωμένους πρόσ-

φυγες, η ομάδα αυτή προτιμά να διατηρεί τον πολιτισμό της χώρας προέλευσης. Συνήθως, οι άνθρωποι αυτοί χάνοντας σε κοινωνικό κύρος στη χώρα υποδοχής, λόγω της διαφοράς πολιτισμικού πλαισίου, προτιμούν να διατηρούν ζωντανά τα στοιχεία εκείνα του πολιτισμού που έφεραν μαζί τους, και κυρίως τη γλώσσα τους. Ακόμη, λόγω αυτής της διαφοράς τους από τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, ιδιαίτερα μάλιστα από τα νεότερα, τείνουν να έχουν λιγότερη επαφή με την κοινότητα μέσα στην οποία ζουν. Οι κοινωνικές οργανώσεις γι' αυτούς είναι λιγότερο προσιτές, και έτσι, υπάρχει ο κίνδυνος να στερούνται υπηρεσιών και αγαθών που δικαιούνται στη χώρα υποδοχής.

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η ειδική αυτή ομάδα πληθυσμού πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα, να πλησιαστεί από τις κοινωνικές και άλλες οργανώσεις, να έχει καλή πληροφόρηση σε ό,τι αφορά τις δυνατότητες βοήθειας που παρέχονται και γενικότερα να τύχει μιας ιδιαίτερης προσοχής.

Παρόμοια είναι και η περίπτωση των γυναικών μεταναστών. Η πρόσβασή τους στις διάφορες οργανώσεις μπορεί να μην είναι η ίδια με αυτή των ανδρών, για λόγους κοινωνικούς, πολιτισμικούς, και οικογενειακούς. Οι γυναίκες μετανάστες δεν έχουν πάντοτε την ίδια πρόσβαση σε οργανώσεις που παρέχουν μαθήματα της γλώσσας υποδοχής, με αποτέλεσμα η γνώση της γλώσσας να είναι ελλιπή, όπως συνέβη και στην Μ. Βρετανία με τις γυναίκες πρόσφυγες από το Βιετνάμ (Jones, 1982). Οι γυναίκες, επίσης, μπορεί να βρουν μεγαλύτερη δυσκολία στην επαγγελματική τους αποκατάσταση, αφού, συνήθως, τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης απευθύνονται, κατά κύριο λόγο στους άνδρες (Camus-Jacques, 1989). Θα πρέπει, συνεπώς, να καταβληθεί ιδιαίτερη προσπάθεια από τις διάφορες οργανώσεις, ιδιαίτερα δε τις κοινωνικές, στη βοήθεια και στήριξη των γυναικών μεταναστών, είτε ως μεμονωμένες περιπτώσεις είτε ως κεφαλές μονογονεϊκών και μη οικογενειών.

Τέλος στο όλο πρόγραμμα, δεν γίνεται καμιά αναφορά στη συμμετοχή του πληθυσμού των ίδιων των μεταναστών στα προγράμματα, το σχεδιασμό και την εφαρμογή τους.

Η συμμετοχή του εξυπηρετούμενου πληθυσμού έχει μεγάλη σημασία, ιδιαίτερα δε στο σχεδιασμό και εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας που απευθύνονται προς τέτοιου είδους πληθυσμιακές ομάδες. Οι λόγοι αυτής της αναγκαιότητας της συμμετοχής του εξυπηρετούμενου πληθυσμού είναι οι ακόλουθοι. Πρώτον, τα προγράμματα τυγχάνουν μεγαλύτερης αναγνώρισης από τους εξυπηρετούμενους και η επιτυχία τους είναι περισσότερο εξασφαλισμένη και, ίσως, πιο σίγουρη. Δεύτερον, οργανώσεις που εξασφαλίζουν τη συμμετοχή του εξυπηρετούμενου πληθυσμού στο σχεδιασμό και εφαρμογή των προγραμμάτων τους, μπορούν να βελτιώσουν αισθητά την όλη διαδικασία πρόσβασης προς αυτές. Τρίτον, οι οργανώσεις αυτές πληροφορούνται καλύτερα, από τους ίδιους τους εξυπηρετούμενους, τις ανάγκες αυτών των ομάδων. Τέταρτον, ο εξυπηρετούμενος πληθυσμός ενημερώνεται καλύτερα για τις υπηρεσίες που παρέχουν αυτές οι οργανώσεις.

Εκτός όμως από τη συμμετοχή του εξυπηρετούμενου πληθυσμού στο σχεδιασμό και εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής ένταξης στην ελληνική κοινωνία, θα πρέπει να αναζητηθεί και η στρατολόγηση επαγγελματιών από τους ίδιους τους μετανάστες. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια για την εκπαίδευση μελών από τις ομάδες μεταναστών στην κοινωνική εργασία, ώστε να μπορέσουν να δουλέψουν ως επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί. Μια τέτοια προσπάθεια μπορεί να φέρει άμεσα και, ίσως, καλύτερα αποτελέσματα αφού τόσο ο κοινωνικός λειτουργός όσο και ο πελάτης θα έχουν το ίδιο πολιτισμικό υπόβαθρο και η επικοινωνία μεταξύ τους θα είναι ανετότερη σε όλα τα επίπεδα.

Θα είναι σημαντική εξίσου η στρατολόγηση, στο άμεσο μέλλον, εθελοντών από τις ομάδες αυτές, οι οποίοι θα βοηθήσουν το έργο των κοινωνικών υπηρεσιών παρέχοντας πληροφορίες που θα συμβάλλουν στην πληρέστερη κατανόηση των αναγκών αυτών των ομάδων. Και σε αυτή την περίπτωση, το θέμα της εκπαίδευσης έρχεται από τα πρώτα. Οι εθελοντές θα πρέπει να εκπαιδευθούν από επαγγελματίες που εργάζονται στις οργανώσεις, σχετικά με τις υπηρεσίες που παρέχει η συγκεκριμένη οργάνωση, τις αρχές του επαγγέλματος της κοινωνικής εργασίας και τις δυνατότητες βοήθειας που μπορεί να παρέχει η συγκεκριμένη οργάνωση. Η εκπαίδευση των εθελοντών αποτελεί βασικό παράγοντα επιτυχίας του έργου τους και ακρογωνιαίο λίθο της παροχής υπηρεσιών προς τους μετανάστες.

Βιβλιογραφία

- Baker N.G. (1981), «Social work through an interpreter», *Social Work*, volume 26, no. 5, September 1981 pp. 319-397.
- Ballard R., (1978), «Ethnic minorities and the social services: what type of service?», in *Minority families in Britain: Support and stress*, ed. V.S. Khan, The Macmillan Press, London, 1978, pp. 147-164.
- Βάντσης Δ.Κ. (1992), «Κοινωνικός λειτουργός και διερμηνέας - Μια δυναμική σχέση», άρθρο υπό δημοσίευση στην *Εκλογή*, Ιούνιος-Αύγουστος 1992.
- Camus-Jacques G. (1989), «Refugee women: The forgotten majority», in *Refugees and international relations*, eds. G. Loescher and L. Monahan, Oxford University Press, Oxford, 1989, pp. 141-158.
- Chang-Muy F., (1991), «A room and a job», *Refugees*, UNHCR, no. 84, April 1991.
- Cheetham J., (1972), *Social work with immigrants*, Routledge and Kegan Paul Ltd., London, 1972.
- Coelho G.V. (1982), «The foreign student's sojourn as a high risk situation: The «culture shock» phenomenon re-examined», in *Uprooting and surviving: Adaptation and resettlement of migrant families and children*, ed. R.C. Nahn, Priority Issues in Mental Health, volume 12, Reidel Publications, Dordrecht-Holland, 1982, pp. 101-107.
- DalGLISH C. (1989). *Refugees from Vietnam*, Macmillan, London, 1989.

- Edholm F., Roberts H. and Sayer S. (1983), *Vietnamese refugees in Britain, Commission for Racial Equality*, 1st edition, November 1983.
- Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Παλλινοστούντων Ομογενών Ελλήνων (ΕΙΥΑΠΟΕ) (1991), *Πρόγραμμα Αποκατάστασης Ποντίων*, ΕΙΥΑΠΟΕ, Αθήνα, Ιούλιος 1991.
- Ex, J. (1966), *Adjustment after migration*, Martinus Nijhoff, Publications, The Hague, 1966.
- Freed A.O. (1988), «Interviewing through an interpreter», *Social Work*, volume 33, no. 4, July-August 1988, pp. 315-319.
- Furnham A. and Bochner S. (1986), *Culture shock: Psychological reactions to unfamiliar environments*, Methuen, London, 1986.
- Gesulfo A. (1991), «Italy: A will and a way», *Refugees*, UNHCR, no. 83, March 1991.
- Glasser I. (1983), «Guidelines for using an interpreter in social work», *Child Welfare*, volume LXII, no. 5, September/October 1983, pp. 468-470.
- Guarza-Guerrero A.C. (1974), «Culture shock: Its mourning and the vicissitudes of identity», *Journal of the American Psychoanalytic Association*, volume 22, no. 2, 1974, pp. 408-429.
- de H. Lobo E. (1978), *Children of immigrants to Britain: Their health and social problems*, Hobber and Stoughton, London, 1978.
- Jones P.R. (1982), *Vietnamese refugees: A study of their reception and resettlement in the United Kingdom*, Home Office Research and Planning Unit, paper no. 13, HMSO, London, 1982.
- Kline F., Acosta F.X., Austin W. and Johnson Jr. R.G. (1980), «The misunderstood Shapish-speaking patient», *American Journal of Psychiatry*, volume 137, no. 12, December 1980, pp. 1530-1533.
- Kormendi E. (1989), «Refugees in Denmark», in *Reluctant hosts: Europe and its refugees*, eds. D. Joly and R. Cohen, Avebury, Aldershot, 1989, pp. 40-53.
- Lavry A. (1991), «Belgium: Unresolved problems», *Refugees*, UNHCR, no. 83, March 1991.
- Levin M. (χ.η.), *What welcome? Reception and resettlement of refugees in Britain*, Acton Society Trust, London, n.d.
- Pfister-Ammende M., (1973), «Displaced Soviet Russians in Switzerland», in *Uprooting and after*, eds. C. Zwingmann and M. Pfister-Ammende, Springer-Verlag Inc., New York, 1973, pp.
- Rack P. (1982), *Race, culture, and mental disorder*, Tavistock Publications, London, 1982.
- «Refugees» (1991), UNHCR, no. 83, March 1991.
- Robles M.J.S.C. (1989), «Refugees from South-East Asia in Spain: The challenge of hope», in *Reluctant hosts: Europe and its refugees*, eds. D. Joly and R. Cohen, Avebury, Aldershot, 1989, pp. 54-66.
- Sabin J.E. (1975), «Translating despair», *American Journal of Psychiatry*, volume 132, no. 2, February 1975, pp. 197-199.
- Sayers R. (1989), «Resettling refugees: The Dutch model», in *Reluctant hosts: Europe and refugees*, eds. D. Joly and R. Cohen, Avebury, Aldershot, 1989, pp. 19-39.
- Silva A. (1989), «The reception and resettlement of refugees in Portugal», in *Reluctant hosts: Europe and its refugees*, eds. D. Joly and R. Cohen, Avebury,

- ury, Aldershot, 1989, pp. 171-174.
- Sluzki C.E. (1979), «Migration and family conflict», *Family Process*, volume 18, no. 4, December 1979, pp. 379-390.
- Spradley J.P. and Phillips M. (1972), «Culture stress: A quantitative analysis», *American Anthropologist*, volume 74, no. 3, June 1972, pp. 518-529.
- Teloken S. (1991), «Germany: Expectations unfulfilled», *Refugees*, UNHCR, no. 83, March 1991.
- Tritseliotis J. (1965), «Casework with immigrants – The implations of cultural factors», *British Journal of Psychiatry Social Work*, volume 8, no. 1, 1965, pp. 15-25.
- Vantsis D.K. (1993), *The refugee experience: Iranians in England and Greece. The refugee experience of Iranian refugees in England and Greece, the role of statutory and voluntary agencies and the implications of the changing socio-political context in Europe*, unpublished Ph.D. thesis at the University of Bradford, Bradford, υπό δημοσίευση, 1993.
- Whitham R. (1983), «A health visitor's view of reception and resettlement of Indo-Chinese refugees into the UK», in *The psychosocial problems of refugees*, ed. R. Baker, British Refugee Council, London, 1983, pp. 50-57.
- Βάντσης Δ.Κ. (1992), «Κοινωνικός λειτουργός και διερμηνέας, μια δυναμική σχέση», περιοδικό *Εκλογή*, θέματα κοινωνικής πρόνοιας, τεύχος 93, Απριλίου-Ιουνίου 1992.

